

Roman Pollak

"Historia Mongalorum", Giovanni da Pian del Carpine, Milano 1929 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 27/1/4, 158-160

1930

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

IV. RECENZJE.

Giovanni da Pian del Carpine „Historia Mongalorum“.
(„Viaggio a’ Tartari di Frate Giovanni da Pian del Carpine [Historia Mongalorum] a cura di Giorgio Pullè, con prefazione, note, bibliografia, carte e incisioni. „Alpes“, Milano 1929, str. 340).

W pięknym wydawnictwie zbiorowem *Viaggi e scoperte di navigatori ed esploratori italiani* ukazała się jako tom 5-ty obszernie opracowana sławna *Historia Mongalorum* z XIII w. w przekładzie włoskim z obszernym wstępem, który rozmiarami (stron 224) zakrawa już na całą monografię, z dwiema kartami geograficznymi, 4-ma fotograficznymi podobiznami kart rękopisów i szeregiem ciekawych rycin odnoszących się do Tatarów. Ponieważ książka ta wiąże się ściśle z naszą kulturą a nikt jej u nas dotąd nie omówił — o ile mi wiadomo, przeto rzucam tych parę uwag informacyjnych, zanim się tą pracą dokładniej nie zajmie jakiś specjalista.

Pullè, wybitny historyk włoski, nie po raz pierwszy tem właśnie dziełem się zajmuje. Już w r. 1913 wydał jego tekst łaciński ze wstępem i komentarzem w zbiorze *Studi Italiani di Filologia Indo-iranica*, Vol. IX. Podstawą tego wydania był wiernie odtworzony tekst odpisu przechowywany w Cambridge, do którego Pullè dołączył warjanty z innych odpisów¹⁾.

Wstęp do cytowanego w nagłówku przekładu włoskiego *Historji Mongołów*, złożony z czterech części, daje najpierw przegląd najazdów tatarskich na Europę w ciągu XIII w. oparty na źródłach obficie cytowanych w przypisach. Pomija jednak autor źródła słowiańskie, do czego się zresztą otwarcie przyznaje. Nie zna więc zupełnie ani prac Abrahama o powstaniu kościoła łacińskiego na Rusi, ani Gołubińskiego, Turgenjewa, Hruszewskiego, ani latopisów ruskich, ani pracy Ulanowskiego o drugim napadzie Tatarów na Polskę, ani wreszcie pracy ks. Umińskiego o *Niebezpieczeństwie tatarskiem w połowie w. XIII*. Skoro więc Pullè w dalszym ciągu

---

¹⁾ Ks. Dr. Umiński, który się ostatnio u nas *Historją Mongołów* brata Jana Carpino zajmował (*Niebezpieczeństwo tatarskie w połowie XIII w. i papież Inocenty IV*, Lwów 1922) uważa za najlepsze wydanie D’Avezaca. Jest ono rekonstrukcją pierwotnego tekstu na podstawie różnych odpisów i dawnych wydań.

swego wstępu pisze o stosunkach między Europą wschodnią a zachodnią Azją, to oczywiście niejednoby tu na podstawie tych pominiętych źródeł można uzupełnić, sprostować a nawet zmienić. Nie stoi też na poziomie ostatnich badań to, co czytamy o misjach papieskich do Mongołów oraz o projektach unji i księciu halickim Danielu.

Natomiast szczególnie cenne są ustępy poświęcone analizie misji brata del Carpine i jego pisemnej relacji, dla nas zaś specjalnie ważne są te ustępy, bardzo zresztą skąpe, gdzie jest mowa o bracie Benedykie z Polski, którym się właściwie nikt dotąd bliżej nie zajął¹⁾. A przecież odegrał on w tym poselstwie rolę wcale poważną, za jego pośrednictwem zebrał brat Giovanni wiele informacji i wskutek tego jego *Historja Mongołów* jest niewątpliwie w pewnej przynajmniej mierze rezultatem współpracy obu Franciszkanów. Odpisy relacji ustnej brata Benedykta, znajdujące się w dwóch kodeksach (wiedeńskiej Bibl. Palatina Cod. lat. 512 membr. sec. XIV i Bibl. Nation. w Paryżu nr. 2477), powinien opracować krytycznie któryś z naszych specjalistów. *Historję Mongołów* przełożono na język francuski, włoski, angielski, rosyjski, ale brak całkowitego polskiego przekładu, któryby nawet szerszy ogół mógł zainteresować.

W drugiej części wstępu zajmuje się Pullè szczegółowo biografją brata Giovanni (str. 49—73), ustala jego nazwisko i ojczyznę bliższą, omawia jego prace organizacyjne jako prowincjała Franciszkanów na północ od Alp itd. Są to w tej pracy szczególnie cenne ustępy. Część trzecia daje opis 10 znanych rękopisów, wydań krytycznych i przekładów *Historji Mongołów*. W czwartej części podaje Pullè to dzieło szczegółowej analizie i opisuje całe itinerarium. Podkreśla ścisłość informacji brata Giovanni i zestawia je z tem, co o Mongolji piszą podróżnicy z ostatnich lat. Powołuje się więc na opisy Sven Hedina, Jandrinceva, Kropotkina i in. a przede wszystkim na dzieło generała Przewalskiego o Mongolji, które uważa za wyjątkowo cenne i dokładne. Z dzieła tego cytuje Pullè wiele ustępów potwierdzających spostrzeżenia brata Giovanni. Korzysta również nieco z Ossendowskiego, zaznaczając w przypisie, że „choć jego pisma mają koloryt romansowy, to jednak odtwarzają wiernie środowisko i wytrzymują porównanie z opisami innych podróżników“. Identyfikacja nazw geograficznych stanowi również część wstępu włoskiego historyka.

W konkluzji swoich wywodów podnosi Pullè wysoką wartość

¹⁾ Pomija się zazwyczaj oparte na kilku cennych źródłach ustępy poświęcone misji obu Franciszkanów przez Wiszniewskiego w jego *Hist. liter. pols.* (II, str. 196—223), gdzie autor przytacza długi fragment z opisu brata Jana i gdzie również omawia napady tatarskie w XIII w. Wiszniewski stara się dowieść szeregiem argumentów, że również i brat Jan był Polakiem. Dowody jego nie wytrzymują krytyki. Dodać tu warto, że ustępy z opisu brata Giovanni, przytoczone przez Wiszniewskiego, powtórzono w książce *Sybir. Pamiętniki Polaków z pobytu na Sybirze*. t. I. Chełmno 1864, co Korbut pominął pisząc w swej *Literaturze pols.* I, str. 15 o Benedykie Polaku.

Historji Mongołów jako najstarszego opisu, poświęconego przez Europejczyka Azji centralnej i Mongołom. Są w nim błędy i braki, a jednak całość jest wcale dokładna, obserwacje ścisłe, wyraźnie są oddzielone spostrzeżenia naoczne autora od informacji, otrzymanych pośrednio.

Ostatnią część tej książki (str. 227—330) zajmują przekłady. Niektóre zwroty uzupełnia tłumacz dla jasności wyrazami ujętymi w nawiasy i w przypisach tu i ówdzie objaśnia wyrazy i nazwy. Pullè dał tu przekład *Historji Mongołów*, relacji brata Benedykta Polaka, listów W. Hana i papieża Inocentego IV-ego.

Jedna z konkluzyj brata Giovanni da Pian del Carpine o Tatarach brzmi: *Occurrendum est igitur eis in bello*. Opis jego spełnia rolę głęboko pojętego wywiadu i w pewnej mierze przygotowuje ludy chrześcijańskie do wielkiej krucjaty na Tatarów. Zbliża się przez to zarówno treścią jak i tendencją do podobnego utworu, poświęconego u schyłku XV-go wieku Turcji przez Serba Konstantego z Ostrowicy. I tu celem głównym było podanie informacji o ustroju państwowym i militarnym Turcji, i tu ponad całością unosi się wielka idea krucjatowa.

Roman Pollak.

Przegląd prac z zakresu dziejów reformacji w Polsce.

1. **Reformacja w Polsce** r. 1928 z. 20. 2. **Górski Konrad**: Grzegorz Paweł z Brzezin, monografia z dziejów literatury arjańskiej. Kraków 1929. 3. **Kormanowa Żanna**: Bracia polscy 1560—1570. (Rozpr. hist. Tow. Nauk. Warsz.) Warszawa 1929. 4. **Kossowski Aleksander**: Arjanie polscy w Lublinie a sprawa Jana Kokota, mieszczanina lubelskiego. Lublin 1929. 5. **Kolbuszewski Kazimierz**: Problemy Melanchtonowe. Warszawa 1928. 6. **Ks. dr. Cichowski**: O polemice kardynała Hozjusza z reformatorem Janem Łaskim. (Przegląd teologiczny 1928). 7. **Ks. dr. Cichowski**: Ks. Stanisław Sokołowski a kościół wschodni. Lwów 1929. 8. **Dr. Tync Stanisław**: Dzieje gimnazjum toruńskiego (1568—1772) t. I. Toruń 1928. 9. **Völker Karol**: Die Kirchenpolitik Sigismund Augusts von Polen. Innsbruck 1929. 10. **Dr. H. Gollub**: Die beiden Erzpriester Maletius. Królewiec 1929. 11. **Wotschke Teodor**: Polnische Studenten in Altdorf (Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven 1928). 12. **Wotschke Teodor**: Polnische Studenten in Frankfurt. (Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven 1929).

Ostatni, dwudziesty numer czasopisma *Reformacja w Polsce* zwraca się głównie ku badaniom w. XVI: prof. J. Smoleński w artykule „Dysydenci w ustawodawstwie“ nawiązując do wywodów prof. E. Burschego, wypowiedzianych w r. 1926 w Przeglądzie historycznym, kreśli ewolucję, jaką termin *dysydent* w ciągu wieków przeszedł. Konfederacją warszawską z r. 1573, względnie spornym określeniem, w niej zawartem *in spiritualibus, quam in saecularibus* zajmują się dyr. St. Ptaszycki i prof. J. Siemieński. Z artykułów odnoszących się do dziejów piśmiennictwa polskiego w dobie reformacyjnej zasługuje na uwagę praca St. Bod-